

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

زکات

(اهمیت، تبیین، آثار پرداخت و عواقب عدم پرداخت)

دفتر نمایندگی ولی فقیه سازمان تعاون روستایی استان خوزستان

دفتر نمایندگی ولی فقیه سازمان تعاون روستایی استان خوزستان

مقدمه

دین مبین اسلام مکتبی است جامع که تمام نیازمندیهای مادی و معنوی انسان در دستورات و احکام آن لحاظ شده است؛ از اینرو از همان آغاز و مقارن با تأسیس حکومت اسلامی و طرح احکام عبادی مانند: نماز، حج و روزه، زکات را به عنوان یکی از منابع بیت المال واجب گردانید تا از آن در جهت رفع مشکلات اقشار محروم و نیازمند و همچنین توسعه امکانات رفاهی برای عموم مردم و نیز گسترش دین و تقویت دینداری، بهره گرفته شود. آنچه از بررسی مصارف زکات به دست می آید، این است که نظر شارع مقدس بر این بوده که از طریق حلّ مسائل و مشکلات فردی، جامعه را به سمت سازندگی بیشتر و همکاری و تعاون جمعی برای پیشرفت و اعتلای اجتماع اسلامی سوق دهد؛ چراکه پیشرفت افراد در خلاقیتها و حرفه های اقتصادی و هرگونه نبوغ در بُعد مادی و روحی مسلما در تقویت اساس زندگی اجتماعی آحاد مسلمین اثر خواهد گذاشت و از طرف دیگر، عملکردهای مختلف جامعه نیز در رفتار افراد مؤثر است و احکامی مانند: زکات، امیدواری افراد را به همراهی حکومت با آنها افزایش می دهد و پشتوانه ای اجتماعی و سیاسی برای آنها تعبیه می کند.

اهمیت زکات

آنچه امروز در جامعه اسلامی مشاهده می کنیم، غیر از آن جامعه ایده آلی است که اسلام برای ما ترسیم کرده است و هنوز فقر به عنوان یکی از بزرگ ترین مشکلات جامعه مطرح است؛ در حالی که اسلام زکات را مهم ترین راه برای ریشه کنی فقر معرفی کرده است و آن را هم ردیف نماز می داند. متأسفانه این فریضه الهی در جوامع اسلامی به درستی و کمال، شناخته نشده و یا جلوه ضعیفی داشته است.

مؤید این امر که اسلام توجهی خاص به زکات دارد، این است که:

۱. در اکثر آیاتی که نماز مطرح شده، زکات را نیز با تعبیر مختلف در کنار آن مشاهده می کنیم که بدین ترتیب همتایی ناگسستنی نماز با زکات در قرآن مشهود است. دو آیه زیر از آن جمله هستند.

«يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ يُنْفِقُوا»؛ «[به بندگان من که ایمان آورده اند بگو:] نماز را به پا دارند و [از] آنچه به آنها روزی دادیم، پنهان و آشکارا انفاق کنند.»

«يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ»؛ «همانها که نماز را به پا می دارند و [در حال رکوع] زکات می دهند.»

۲. اسلام به حاکم جامعه اجازه می دهد مردم را وادار به پرداخت زکات نماید و مأمورانی را برای این کار به مناطق مختلف گسیل دارد و حتی با کسانی که زکات واجبشان را نمی دهند و

در مقابل نظام اسلامی جبهه می گیرند، وارد جنگ شود. جنگ اصحاب رده که در زمان یکی از خلفا اتفاق افتاد و حضرت علی علیه السلام آن را امضا و حتی شخصا یکی از پرچمداران آن بود، در همین راستا است.

۳. عدم پرداخت زکات از اوصاف مشرکین شمرده شده است؛ چنان که قرآن کریم می فرماید: «وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ * الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ»؛ «وای بر مشرکان، همان کسانی که زکات نمی دهند و آنان که به آخرت کفر می ورزند.»

فراگیری زکات

یکی از نکاتی که از آیات قرآن در مورد زکات به دست می آید، فراگیر بودن آن در تمام ادیان الهی است؛ چنان که حضرت عیسی علیه السلام در گهواره به سخن آمد و گفت: «وَأَوْصِنِي بِالصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا»؛ «خداوند مادامی که زنده هستم، مرا به نماز و زکات سفارش کرده است.»

حضرت موسی علیه السلام نیز خطاب به بنی اسرائیل می فرماید: «أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَءَاتُوا الزَّكَاةَ»؛ «نماز را به پا دارید و زکات بپردازید.»

پیامبران دیگر نیز به این امر سفارش داشته اند: «وَجَعَلْنَاهُمْ أَلَمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ»؛ «و آنان را پیشوایانی قرار دادیم که به فرمان ما [مردم را] هدایت می کردند. و انجام کارهای نیک و برپا داشتن نماز و ادای زکات را به آنها وحی کردیم.»

مطالب دیگری که از مفاهیم قرآنی در رابطه با زکات می آموزیم، عبارت اند از:

۱. احیای زکات، وظیفه نظام اسلامی

قرآن مجید احیا و ترویج زکات را به عنوان وظیفه ای اساسی برای مسئولین نظام اسلامی مقرر داشته و در بیان آن فرموده است:

«الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَءَاتُوا الزَّكَاةَ»؛ «[مؤمنان و یاران خدا] همان کسانی [هستند] که هرگاه در زمین به آنها قدرت و امکانات دهیم، نماز برپا می دارند و زکات می دهند.»

به تعبیر روشن تر، آن کسانی که در زمین تمکینی پیدا می کنند و توانایی آن را دارند تا هر برنامه ای که بخواهند انجام دهند، می بایست جامعه صالحی به وجود آورند که در آن جامعه، نماز برپا داشته و زکات داده شود و امر به معروف و نهی از منکر انجام گیرد.

رابطه با خدا و دستگیری از محرومان و آگاهی دادن به جامعه و جلوگیری از مفاسد، از هم جدا نیستند و از وظایف و کارهای قطعی حکومت اسلامی به شمار می روند؛ چه آنکه حاکمان

مؤمن، هم در فکر ارتقاء روحی و رشد معنوی جامعه هستند و هم به دنبال رفاه و حل مشکلات اقتصادی و فقرزدایی و اصلاح جامعه می باشند، که البته چنین جامعه ای تحت حمایت خداوند قرار می گیرد.

۲. نحوه پرداخت زکات

خداوند در قرآن کریم می فرماید: «إِنْ تَبَدُّوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهِيَ خَيْرٌ لَكُمْ»؛ «اگر انفاقها را آشکار کنید، خوب است. و اگر آنها را مخفی ساخته و به نیازمندان بدهید، برای شما بهتر است.»

بعد از روشن شدن اهمیت پرداخت زکات، در این آیه سخن از چگونگی پرداخت زکات (واجب و مستحب) به میان آمده است. با مراجعه به احادیث و کلام مفسرین به این نکته پی می بریم که بهتر است زکات واجب به صورت آشکارا و علنی پرداخت شود و در مقابل، پرداخت زکات (صدقات) مستحبی به صورت مخفی انجام گیرد.

شاید سر این مطلب آن باشد که زکات واجب، علاوه بر اینکه یک وظیفه عمومی، معمولی و دور از ریا است، موجب تشویق دیگران و نوعی تبلیغ عملی می باشد؛ ولی در مقابل چون انفاقهای مستحبی چیزی است که علاوه بر وظیفه همگانی، جنبه ایثار و از خودگذشتگی دارد، مناسب است به صورت پنهانی پرداخت شود تا از ریا و خودنمایی دور مانده، به اخلاص نزدیک تر باشد و آبروی گیرنده صدقه را هم محفوظ نگه دارد.

۳. خدا، گیرنده واقعی

«أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ»؛ «آیا نمی دانند که فقط خداوند توبه را از بندگانش می پذیرد و صدقات را می گیرد.»

قرآن در این آیه تصریح می کند که گیرنده واقعی و حقیقی زکات و صدقات خدا است. در روایتی از پیامبر اسلام نقل شده که «مَا تَقَعُ صَدَقَةُ الْمُؤْمِنِ فِي يَدِ السَّائِلِ حَتَّى تَقَعَ فِي يَدِ اللَّهِ؛ صدقه پیش از آنکه در دست نیازمند قرار گیرد، به دست خدا می رسد.» و در روایتی دیگر امام صادق علیه السلام می فرماید: «مَا مِنْ شَيْءٍ إِلَّا وَكُلُّ بِهِ مَلَكٌ إِلَّا الصَّدَقَةَ فَإِنَّهَا تَقَعُ فِي يَدِ اللَّهِ تَعَالَى؛ همه اعمال آدمی را فرشتگان تحویل می گیرند، جز صدقه که [مستقیماً] به دست خدای متعال می رسد.»

۴. موارد مصرف زکات واجب

قرآن مجید می فرماید: «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَ الْمَسَاكِينِ وَ الْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَ الْمُوَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَ فِي الرِّقَابِ وَ الْغَارِمِينَ وَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ وَ اللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ»؛ «زکات مخصوص فقرا و مساکین و کارکنانی است که برای [جمع آوری] آن زحمت می کشند،

و کسانی که برای جلب محبتشان [زکات داده می شود] و برای [آزادی] بردگان و [ادای دین] بدهکاران و در راه [تقویت آیین] خدا و واماندگان در راه. این یک وظیفه است و خدا دانا و حکیم است.»

این آیه مبارکه موارد هشت گانه مصرف زکات را بر می شمارد، و فقرا (کسانی که برای حفظ آبرو از کسی درخواست کمک نمی کنند) و مساکین (کسانی که از شدت بینوایی، از دیگران درخواست کمک می کنند) را در اولویت قرار می دهد؛ چرا که اسلام با تأکید بر رسیدگی به فقرا و مساکین خواستار آن است که اولاً ریشه فقر و فاصله طبقاتی در جامعه اسلامی خشکانده شود و ثانیاً افراد از کار افتاده، یتیمان بی سرپرست و معلولین و امثال آنها تحت حمایت قرار گیرند.

البته این نکته لازم به ذکر است که اگر ریشه فقر تن پروری، جهل، حقارت، استعمار و استثمار باشد، مورد انتقاد اسلام بوده، زکات به چنین افرادی تعلق نمی گیرد.

زکات مربوط به کسانی است که توان کار کردن ندارند و یا اگر چنین توانی دارند، تمام تلاش خود را بکار می گیرند، ولی نمی توانند زندگی خود و خانواده شان را تأمین کنند که این فقر، طبیعی و یک آزمایش الهی است؛ همچنان که در قرآن به مساکین و مستمندانی از این قبیل اشاره شده است.

پس نظام اسلامی، نظامی حکیمانه و طبیعی است که بر آن بر اساس تفاوت استعدادها، ابتکار و مقدرات الهی جامعه به دو گروه تقسیم می شود و نقصها و کمبودهای یک گروه با دستورات واجب و مستحب جبران می گردد.

طبق روایات رسیده از ائمه معصومین علیهم السلام اگر اغنیا زکات می دادند، و اگر حقوق فقرا (از طریق زکات) به آنان پرداخت می شد، دیگر هیچ فقیر مسلمانی وجود نداشت: «وَلَوْ أَنَّ النَّاسَ آدَوُا زَكَاةَ أَمْوَالِهِمْ مَا بَقِيَ مُسْلِمٌ فَقِيرًا مُّحْتَاجًا؛ اگر مردم زکات اموال خود را پرداخت می کردند، حتی یک مسلمان فقیر و محتاج باقی نمی ماند.»

آثار زکات

با بررسی روایات معصومین علیهم السلام آثار و برکات فراوانی از زکات در جنبه های فردی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... حاصل می شود که با مطالعه آنها، علت تأکید و اهتمام اسلام به این فریضه الهی روشن تر می گردد. برخی از این آثار عبارت اند از:

الف. آثار فردی زکات

ثمراتی که از پرداخت زکات به فرد تأدیه کنند می رسد عبارت اند از:

۱. دوری از بخل و حرص

یکی از امراض روحی و روانی انسان، بخل و حرص و دلبستگی به مال دنیا است که حضرات معصومین علیهم السلام در روایات بسیاری، انسانها را از این بیماری برحذر داشته و راههای مبارزه با آن را برشمرده اند. عیوب دیگری همچون بی اعتنایی به مردم، سنگدلی، عذر تراشی، دروغ پنداشتن ادعای فقرا، سخت گیری نسبت به خانواده، توکل داشتن به مال به جای توکل داشتن به رازق متعال، سوء ظن به وعده های الهی، از نتایج این بیماری هستند. و جالب آنکه ائمه طاهرين عليهم السلام یکی از راههای پیشگیری و معالجه این بیماری را پرداخت زکات معرفی کرده اند.

امام صادق علیه السلام می فرماید: «مَنْ أَدَّى الزَّكَاةَ فَقَدْ وَقِيَ مِنَ الشَّحِّ؛ هر کس زکات [مال خود را] بپردازد، قطعاً از بخل حفظ شده است.»
در تفسیر نور الثقلین این گونه روایت شده است که امام صادق علیه السلام را دیدند که از اول شب تا به صبح، در حالی که مشغول طواف کعبه بود، تنها یک دعا می کرد و آن این بود:
«اللَّهُمَّ قِنِي شَحَّ نَفْسِي؛ خدایا! مرا از بخل حفظ نما.»

۲. برکت در اموال

همان گونه که بریدن شاخه های درخت انگور نه تنها از بار آن کم نمی کند، بلکه موجب پربارتر شدن آن می شود، زکات نیز موجب رشد داراییهای انسان می گردد؛ چنان که رسول خدا صلی الله علیه و آله به فردی که از آن حضرت خواست که عملی به او یاد دهد تا مورد رحمت و برکت خداوند قرار بگیرد، فرمود: «إِذَا أَرَدْتَ أَنْ يَثْرِيَ اللَّهُ مَالَكَ فَزَكَّهُ؛ هر گاه خواستی خداوند دارایی تو را زیاد کند، زکات آن را بپرداز.»

۳. حفظ اموال از آفات

اثر دیگر زکات بیمه شدن اموال انسان در برابر آفات و خطرات است. روایات بسیاری زکات را «حافظ و نگهبان» برای اموال مشروع (غیر مختلط به حرام) و ضامن سلامت آنها معرفی کرده اند. امیر مؤمنان علی علیه السلام می فرماید: «حَصَّنُوا أَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ؛ اموال خود را با زکات دادن نگاهدارید.»

۴. تزکیه و تربیت

فلسفه تشریح احکام و دستورات دینی، تهذیب انسان و رساندن او به کمال است. دقت در معنای لغت زکات، به خوبی ارتباط وجوب زکات را با این هدف تبیین می کند؛ چرا که معنای زکات، طهارت و پاکیزگی و رشد و نمو می باشد و اوج این ارتباط ظریف و دقیق، آیه شریفه ۱۰۳ سوره توبه است که در آن خداوند به پیامبر گرامی خویش دستور می دهد: «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ»؛ «از اموال آنها زکات بگیر، تا آنها را پاک و طاهر گردانی.»

حضرت صدیقه طاهره علیها السلام نیز با اشاره به اهمیت پرداخت زکات در تزکیه و تهذیب، می فرماید: «فَجَعَلَ اللَّهُ ... الزَّكَاةَ تَزْكِيَةً لِلنَّفْسِ وَنَمَاءً فِي الرِّزْقِ؛ خداوند زکات را برای پاکی جان و برکت در رزق و روزی قرار داد.»

۵. محبوبیت در نزد خدا

امام صادق علیه السلام می فرماید: «إِنَّ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَسْخَاهُمْ كَفًّا وَأَسْخَى النَّاسِ مَنْ أَدَى زَكَاةَ مَالِهِ وَلَمْ يَبْخُلْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ بِمَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُمْ مِنْ مَالِهِ؛ محبوب ترین فرد نزد خداوند عزیز و جلیل، سخاوتمندترین آنان است و سخاوتمندترین مردم، کسی است که زکات مال خود را بدهد و از آنچه که خداوند در مال او برای مؤمنین واجب نموده است، در مورد مؤمنین بخل نرزد.»

۶. فرونشاندن غضب الهی

حضرت علی علیه السلام زکات را مایه فرونشاندن غضب الهی معرفی کرده، در وصیتش می فرماید: «اللَّهُ اللَّهُ فِي الزَّكَاةِ فَإِنَّهَا تُطْفِئُ غَضَبَ رَبِّكُمْ؛ شما را به خدا، شما را به خدا درباره زکات [دقت کنید] که البته زکات غضب پروردگارتان را فرو می نشاند.»

۷. قبولی نماز

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «زَكُوا أَمْوَالَكُمْ تُقْبَلُ صَلَاتُكُمْ؛ زکات اموال خود را بپردازید تا نمازتان قبول شود.»

ب. آثار اجتماعی زکات

زکات به عنوان یک اصل اجتماعی، در میان قوانین اجتماعی اسلام، بی نظیر است؛ چرا که نقش تعیین کننده ای را در پیشبرد اهداف اسلام، به خصوص در برنامه اقتصادی ایفا می کند. با بررسی آثار پرداخت زکات در بعد اجتماعی به این نتیجه می رسیم که زکات، علاوه بر اینکه فقرا را از انزوا، گوشه گیری، بدبینی، ناامیدی و حس حقارت دور می کند، موجب برادری و دوستی در بین مسلمین شده و به واسطه حل مشکلات فقرا، بخشی از مفاصل اجتماعی را که برخاسته از فقر حاکم بر جامعه است نیز از بین می برد. از آثار اجتماعی زکات می توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱. دفع بلا از امت

یکی از آثار اجتماعی زکات، دفع انواع بلاها و خطرات از امت است و شاید بتوان بعضی از بلاها را ناشی از عدم توجه به این واجب الهی دانست؛ چنانکه امام صادق علیه السلام می فرمایند: «إِنَّ اللَّهَ لَيَدْفَعُ لِمَنْ يُزَكِّي مِنْ شِيَعَتِنَا عَمَّنْ لَا يُزَكِّي وَلَوْ أَجْمَعُوا عَلَي تَرْكِ الزَّكَاةِ لَهَلَكُوا؛ قطعاً خداوند به خاطر کسانی از شیعیان ما که زکات می دهند، [انواع بلاها و خطرات را] از سایرین نیز دفع می کند و اگر همه پرداخت زکات را ترک می کردند، نابود می شدند.»

۲. فقرزدایی

یکی از مسائل مهم جامعه، وجود فقر و یکی از راههای مبارزه با آن، پرداخت زکات و انفاق است. هدف اسلام از تشریح زکات، کم کردن فاصله های بین فقرا و اغنیا است. در همین راستا، روایات بسیاری از ائمه معصومین علیهم السلام به ما رسیده که مضمون همه آنها دستور به پرداخت زکات به فقرا تا سرحد بی نیازی آنان است و بدین طریق خواستار یک توازن اجتماعی در بین مسلمانان می باشد.

امام صادق علیه السلام می فرماید: «أَمَّا وَضَعَتِ الزَّكَاةُ إِخْتِبَارًا لِلْأَغْنِيَاءِ وَمَعُونَةً لِلْفُقَرَاءِ وَلَوْ أَنَّ النَّاسَ أَدَّوْا زَكَاةَ أَمْوَالِهِمْ مَا بَقِيَ مُسْلِمٌ فَقِيرًا مُحْتَاجًا وَلَا سَتَعْنِي بِمَا فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ وَإِنَّ النَّاسَ مَا افْتَقَرُوا وَلَا اِحْتَاؤُوا وَلَا جَاعُوا وَلَا عَرُّوا إِلَّا بِذُنُوبِ الْأَغْنِيَاءِ؛ زکات به منظور آزمودن توانگران و کمک به مستمندان وضع شده است. اگر مردم زکات اموال خود را می پرداختند، هیچ مسلمانی، فقیر و نیازمند نمی ماند و به سبب آنچه خداوند عز و جل برای او واجب کرده است، بی نیاز می شد. مردم، فقیر و نیازمند و گرسنه و برهنه نشدند، مگر به سبب گناهان ثروتمندان.»

۳. تقویت بنیه دینی مردم

همانطور که اشاره شد، مصرف زکات، در مسائل اقتصادی صرف خلاصه نمی شود؛ بلکه جامعیت آن باعث شده است تا در کلیه اموری که به نوعی موجب تقویت بنیه های دینی دوست داران اهل بیت علیهم السلام می گردد نیز، مصرف شود که ساخت مسجد، مدرسه، کتابخانه، انجام تبلیغات اسلامی، انجام امور دینی، اصلاح و آشتی بین مسلمین، از جمله آنها است. امام علی بن موسی الرضا علیه السلام فرمود: «إِنَّ عِلَّةَ الزَّكَاةِ مِنْ أَجْلِ قُوتِ الْفُقَرَاءِ...»

وَالْمَعُونَةَ لَهُمْ عَلَىٰ أَمْرِ الدِّينِ؛ دلیل پرداخت زکات، قوت فقرا،... و کمک رسانی به آنان در امور دینی [آنها] است.»

آثار عدم پرداخت زکات

همان گونه که زکات موجب آثار و برکات فردی و اجتماعی است - که به نمونه هایی از آن اشاره شد - نپرداختن آن نیز آثار سوئی را بر فرد و جامعه بر جای می گذارد. آثار عدم پرداخت زکات را در یک تقسیم بندی کلی می توان به آثار دنیوی و آخروی تقسیم کرد.

الف. آثار دنیوی

با بررسی آیات و روایاتی که از طرف شارع مقدس اسلام و ائمه طاهرين عليهم السلام به ما رسیده است، این نکته به دست می آید که بسیاری از اوامر و نواهی، رابطه مستقیم با زندگی دنیوی انسان در بعد فردی و اجتماعی دارد.

بارها این مسئله تجربه شده است که انجام فعل حرام و یا ترک واجب، غیر از عذاب اخروی، آثار خود را در این دنیا نیز بر جای گذارده است. اصولاً از دیدگاه اسلام اموالی که مخلوط با حق دیگران بوده و حق الله (خمس و زکات) و حق الناس از آن جدا نگردیده است، اموالی نکبت بار است که بدبختی، درد، رنج و عذاب را برای صاحب خود به همراه دارد؛ چنان که پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «مَلْعُونٌ مَّلْعُونٌ مَالٌ لَا يُزَكَّى؛ مالی که زکات آن پرداخت نشده، ملعون و مورد نفرین است.» و نیز فرمود: «مَا حَبَسَ عَبْدٌ زَكَاةً فَزَادَتْ فِي مَالِهِ؛ ممکن نیست بنده ای زکات مالش را حبس کند؛ اما مال او فزونی [واقعی] پیدا کند.»

در حقیقت، یکی از اهداف تشریح زکات، غیر از پاکی روح از بخل، دنیا پرستی و مال دوستی، پرداخت حقوقی است که اسلام در مال اغنیا قرار داده است. و عدم پرداخت آن، آثار سوئی را به همراه دارد که به برخی از آن اشاره می شود:

۱. تلف شدن اموال

همان طور که پرداخت زکات موجب برکت و ازدیاد رزق می شود و ائمه معصومین عليهم السلام کم نشدن مال زکات داده شده را تضمین کرده اند، در مقابل، یکی از دلایل تلف شدن اموال به واسطه حوادث طبیعی و غیر آن را عدم پرداخت زکات دانسته اند. امام صادق علیه

السلام می فرمایند: «ما ضاع مالٌ في برٍّ ولا بحرٍ إلا بتضييعِ الزَّكَاةِ؛ هیچ مالی در خشکی و در دریا ضایع و تلف نمی شود، مگر به خاطر آنکه زکات آن تضييع شده باشد.»

سؤالی که در اینجا مطرح می شود، این است که چرا عده ای با اینکه در پرداخت حقوق الهی کوتاهی می کنند، نه تنها از ثروتشان کاسته نمی شود، بلکه همواره بر آن افزوده می گردد؟! پاسخ این است که اولاً، خداوند متعال وسایل ارشاد و هدایت تمام بندگان خود را فراهم ساخته و توسط پیامبران و ائمه طاهرين عليهم السلام با آنان اتمام حجت کرده است. حال اگر در گمراهی خویش باقی ماندند و همچنان به هتک حرمت خدا پرداختند و مقررات و دستورات الهی را ناچیز انگاشتند، آنها را به خویشان واگذارده، به وسیله مال و اولاد زیاد، آنان را در ناز و نعمت و خوشی قرار می دهد و در عالم آخرت به عذاب سختی گرفتارشان می کند؛ چنان که قرآن کریم می فرماید: «وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمَلِّى لَهُمْ لِيْزِدُوْا أِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ»؛ «آنها که کافر شدند [و راه طغیان پیش گرفتند] تصور نکنند اگر به آنها مهلت می دهیم برایشان بهتر است. ما به آنها مهلت می دهیم فقط برای اینکه بر گناهان خود بیفزایند و برای آنها عذاب خوار کننده ای [آماده شده] است.»

ثانیا، اگر چه برخی از افرادی که فقط به فکر زر اندوزی بوده و به حقوقی که خداوند بر آنها واجب کرده توجهی نمی کنند، در ظاهر در ناز و نعمت و خوش گذرانی مشغول اند، ولی باطنی پر از اضطراب آنها را احاطه کرده است و حتی نمی توانند یک شب را با آرامش به صبح رسانند.

۲. کمبود و قحطی و بی برکتی

رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم می فرمایند: «إِذَا مَنَعَتِ الزَّكَاةُ مَنَعَتِ الْأَرْضُ بُرْكَاتِهَا؛ هر گاه زکات پرداخت نشود، زمین از برکاتش بازداشته می شود.»

و نیز در جایی دیگر می فرماید: «لَا تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَا تَحَابُّوا... وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُ الزَّكَاةَ فَإِذَا لَمْ يَفْعَلُوا ذَلِكَ ابْتُلُوا بِالْقَحْطِ وَالسِّنِينَ؛ امت من تا مادامی که یکدیگر را دوست بدارند... و نماز را به پا دارند و زکات را بپردازند، در خیر و سعادت به سر می برند؛ ولی اگر اینها را انجام ندهند، گرفتار قحطی و خشکسالی می شوند.»

امام باقر علیه السلام نیز می فرماید: «إِذَا مَنَعُوا الزَّكَاةَ مَنَعَتِ الْأَرْضُ بُرْكَاتَهَا مِنَ الزَّرْعِ وَالثَّمَارِ وَالْمَعَادِنِ كُلِّهَا؛ اگر زکات را پرداخت نکنند، زمین برکتش را از کشاورزی و میوه ها و معادن بر می دارد.»

۳. محروم شدن از رحمت

همان گونه که قرآن پرداخت زکات را موجب جلب رحمت الهی بر می شمرد، در مقابل، عدم پرداخت این فریضه موجب دوری از رحمت الهی خواهد شد، چنان که امام صادق علیه السلام می فرماید: «حَقِيقٌ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَمْنَعَ رَحْمَتَهُ مَنْ مَنَعَ حَقَّ اللَّهِ فِي مَالِهِ؛ کسی که حق خدا در مالش را نپردازد، سزاوار است که خداوند رحمت خود را از او دریغ کند.»

۴. هزینه شدن مال در راه باطل

امام صادق علیه السلام می فرماید: «مَا مِنْ رَجُلٍ يَمْنَعُ دِرْهَمًا فِي حَقِّهِ إِلَّا أَنْفَقَ اثْنَيْنِ فِي غَيْرِ حَقِّهِ؛ کسی که مال خود را در راه حقیق [و اطاعت خدا] صرف نکند، دو برابر آن را در راه معصیت خداوند هزینه می کند.» و در روایتی دیگر می خوانیم: «مَنْ مَنَعَ حَقًّا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْفَقَ فِي بَاطِلٍ مِثْلِيهِ؛ کسی که حق خدا را نپردازد [و در راه حق، مال خود را صرف نکند]، دو برابر آن مقدار را در راه باطل صرف خواهد کرد.»

۵. عدم قبولی نماز

چنان که قبلاً نیز اشاره شد، در اسلام نماز و زکات با یکدیگر قرین و پیوسته بوده و طبق آیات و روایات متعددی قبولی تمام اعمال وابسته به قبولی نماز است و قبولی نماز وابسته به پرداخت زکات می باشد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «فَإِنْ بَخِلَ بِزَكَاتِهِ وَلَمْ يُؤَدِّهَا أَمَرَ بِالصَّلَاةِ فَرَدَّتْ إِلَيْهِ وَوَلَّتْ كَمَا يُلْفُ الثَّوْبُ الْخَلْقُ ثُمَّ يُضْرَبُ بِهَا وَجْهُهُ»؛ «کسی که در پرداخت زکات بخل ورزد و آن را ادا نکند، به نمازش امر شده و به او برگردانده می شود و مانند لباس کهنه پیچیده و به صورتش زده می شود.»

ب. آثار اخروی

عدم پرداخت زکات علاوه بر آثار دنیوی که گفته شد، آثار اخروی را نیز در پی دارد که به برخی از آنها اشاره می کنیم:

۱. عذاب دردناک

یکی از مسلمات دین اسلام، وجوب پرداخت زکات طبق شرایطی که در کتب فقهی ذکر شده است، می باشد. و ترک آن از گناهان کبیره محسوب می شود؛ چنان که در روایات متعددی به

آیات ۳۵ - ۳۴ سوره توبه استدلال شده که خداوند می فرماید: «... الَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَ الْفِضَّةَ وَ لَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ * يَوْمَ يُخْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فُتْكُوىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَ جُنُوبُهُمْ وَ ظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنْزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ»؛ «... کسانی که گنج می اندوزند و طلا و نقره را ذخیره می کنند و آن را در راه خدا انفاق نمی کنند، پس ایشان را به عذاب دردناکی بشارت ده. روزی که حرارت داده می شود به آن مالها او در آتش جهنم سرخ کرده می شود، پس پیشانیها [که در وقت دیدن فقرا گره زده و روترش می کردند] و پهلوها و پشتهایشان را داغ می کنند [و به آنها می گویند]: این همان مالهایی است که برای خود ذخیره کرده اید؛ پس بچشید چیزی را که برای خود اندوخته اید.»

این آیات مبارک که مورد استدلال ائمه معصومین علیهم السلام نیز قرار گرفته، صریحا ثروت اندوزی و گنجینه سازی اموال را تحریم کرده و به مسلمانان دستور می دهد که مقداری از اموال خویش را در راه خدا انفاق کرده و از اندوختن و ذخیره کردن آن به شدت بپرهیزد که در غیر این صورت، باید منتظر عذاب دردناکی باشید.

آنچه از روایات معصومین علیهم السلام استنباط می شود، آن است که مراد از «کنز» که در آیه شریفه آمده است، هر مالی است که زکات و سایر حقوق واجب آن پرداخت نشده باشد؛

۲. در زمره کفار قرار گرفتن

کسی که در پرداخت زکات کوتاهی می کند، هنگام مرگ، مسلمان از دنیا نمی رود. امام صادق علیه السلام می فرماید: «مَنْ مَنَعَ قَيْرَاطًا مِنَ الزَّكَاةِ فَلَيْمَتْهُ إِنْ شَاءَ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا؛ کسی که به مقدار قیراطی (یک پنجم گرم) از زکات را ندهد، پس باید به دین یهودی یا دین نصارا بمیرد.»

نکاتی در مورد پرداخت زکات

الف. پرداخت زکات واجب، شامل غلات چهارگانه (گندم، جو، خرما، کشمش)، دام (شتر، گاو، گوسفند) و درصد معینی از نقدین (طلا و نقره مسکوک) می شود.

ب. جهت کسب پاداش، علاوه بر انجام وظیفه، پرداخت زکات باید برخاسته از رضایت قلبی و طیب خاطر باشد

ج. اگر زکات به فقیر داده شود، لازم است این کار با کمال احترام صورت پذیرد تا او از گرفتن آن احساس حقارت نکند. دین اسلام به اندازه ای برای عزت و آبروی انسان مؤمن احترام قائل

است که به زکات دهنده اجازه می دهد اگر مستحق، از گرفتن مالی با عنوان زکات شرمنده می شود و امتناع می کند، بدون آنکه اسمی از زکات ببرد، آن را با کمال احترام به او تقدیم کند.

د. از آنجایی که زکات یکی از واجبات می باشد، در نیت آن قصد قربت امری لازم است؛ اگر چه گرفتن آن به گیرنده ضرورتی ندارد.

ه. سفارش اسلام بر این است که زکات به سرعت به دست افراد نیازمند برسد؛ چراکه سرعت در پرداخت زکات، عشق و علاقه فرد را نسبت به تکالیف الهی نشان می دهد و در نتیجه، آبروی فقیر به واسطه درخواست از دیگران از بین نمی رود و راه را به روی وسوسه های شیطان و افراد بخیل و پیش آمد حوادثی که ممکن است مانع پرداخت زکات شود، می بندد.

و. اسلام تأکید بسیاری بر این نکته دارد که زکات از مال مرغوب و اجناس دلپسند باشد

ز. در احادیث اسلامی، اقوام و خویشاوندان - که پرداخت نفقه بر آنها واجب نیست -، کسانی که از دیگران درخواست کمک نمی کنند و خجالت می کشند، طرفداران مکتب اهل بیت علیهم السلام، و... در اولویت گرفتن زکات قرار دارند.

ح. با وجود اینکه گرفتن زکات از جمله وظایف حکومت اسلامی است، ولی اگر دولت در زمینه جمع آوری آن اقدام نکند، اغنیا همچنان باید تعهد خویش را ادا کرده و آن را بپردازند؛ چرا که پرداختن زکات غیر از آثار فردی و اجتماعی، یک واجب الهی (همانند نماز و روزه) و نشانه سپاسگزاری از خداوند است.

نتیجه سخن

اولاً: هرچه در اختیار انسان است و مایه پیشرفت مادی او در دنیا به حساب می آید، همه داده های خداوند است: «وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ»؛ «هر نعمتی که شما بندگان دارید، همه از خدا است.»

و وظیفه انسان، بهره برداری صحیح از آنها است. و در صورتی می تواند شرط بندگی را عمل کند که تکالیف الهی و از جمله آنها زکات را انجام دهد.

ثانیا: از کلمه زکات معنای «رشد و پاکیزگی» به دست می آید؛ پس نباید خیال کرد که پرداخت قسمتی از اموال یا درآمد، کاهش آنها را در پی دارد؛ بلکه حقیقت امر، افزایش کمی یا

کیفی سرمایه های انسان است، چه به صورت مستقیم و چه غیرمستقیم؛ یعنی با جلوگیری از آفات و بلاها.

ثالثاً: فراموش نکنیم که اگر توفیقی در فعالیتهای کشاورزی و اقتصادی به دست بیاید (مثل خودکفایی گندم)، در پرتو عمل به وظایف شرعی و ایمان و توکل مؤمنانه است، نه فقط به خاطر ابزار پیشرفته یا بارش باران کافی و امثال آن. و کیست که نداند باران را باید خدا بفرستد و ابزار و اسباب را او فراهم نماید

نمایندگی ولی فقیه سازمان تعاون روستایی استان خوزستان